

Стоянов Микола Михайлович

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного
університету «Одеська юридична академія»*

Сидорчук Владислав Васильович,

*асистент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-
розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична
академія»*

ЕЛЕМЕНТИ ЗАСАДИ ЗАКОННОСТІ

Засада законності поряд із засадою верховенства права є системоутворюючими не тільки для кримінального процесу, але і для інших галузей права. Однак, незважаючи на це, у кримінальному процесі, зважаючи на особливість суспільних відносин, які він регулює, існує певна особливість щодо змісту засади законності.

Так, з засади законності можна виділити окремі її елементи, які закріплені у статті 9 КПК. «Під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно дотримуватися вимог Конституції України, КПК, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства» [1]. Аналізуючи дане положення частини 1 статті 9 КПК, необхідно зазначити, що в ній вказана сама сутність засади законності – відповідність дій службових осіб органів державної влади чинному законодавству. Ця відповідність може розглядатися у декількох аспектах, залежно від нормативного джерела регламентації: реалізація службовими особами покладених на них повноважень (встановлення повноважень), окреслення рамок таких повноважень існуючими гарантіями прав та свобод осіб

(встановлення предмету відання); встановлення кримінальної процесуальної процедури здійснення окремих видів процесуальної діяльності. Тобто законодавство з однієї сторони формує компетенцію службових осіб органів державної влади, а з іншого встановлює правову процедуру здійснення кримінальної процесуальної діяльності.

«Прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень» [1]. Частина 2 статті 9 КПК стосується не всіх службових осіб, які є суб'єктами кримінального процесу, а лише окремих їх представників, які від імені держави мають встановити обставини суспільно небезпечної події з ознаками кримінального правопорушення, і здійснити державне обвинувачення стосовно особи, яка обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення. При цьому необхідно зауважити, що законодавець виділяє лише тих осіб, що реалізують принцип публічності, узагальнюючи їх роль, місце у кримінальному процесі України, а також характеризуючи вимоги до їх діяльності. Згадка про них законодавцем свідчить про авангардність їх діяльності щодо реалізації положень кримінального і кримінального процесуального законодавства.

«Закони та інші нормативно-правові акти України, положення яких стосуються кримінального провадження, повинні відповідати КПК. При здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить КПК. У разі якщо норми КПК суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, застосовуються положення відповідного міжнародного договору України» [1]. У частинах 3 і 4 статті 9 КПК законодавець встановлює ієрархію сили нормативно-правових актів, в якій положення КПК є більш пріоритетними, ніж положення норм інших законів чи нормативно-правових актів. Однак, положення міжнародних

договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України є більш пріоритетними, ніж положення КПК, що свідчить про тенденцію глобалізації.

Незважаючи на відсутність прямого закріплення серед джерел права або джерел кримінального процесуального права України прецеденту, Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» і положення частини 5 статті 9 КПК: «кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини» [1]. Свідчать про використання у кримінальному процесуальному праві висновків і рекомендацій рішень ЄСПЛ, більш того на практиці національні суди нерідко посиляються на висновки рішень ЄСПЛ. Зрозуміло, що маючи обов'язок держави виконувати рішення ЄСПЛ, національні суди досліджують типові висновки і рекомендації ЄСПЛ для уніфікації практики, зменшення кількості порушень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод при прийнятті власних рішень, які згодом можуть бути оскаржені.

Під час правозастосовної діяльності можуть виникати ситуації відсутності правового регулювання окремих положень кримінального процесуального законодавства, в цьому випадку згідно із положенням частини 6 статті 9 КПК: «у випадках, коли положення КПК не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені частиною першою статті 7 КПК» [1]. Важливо зауважити, що аналогія права в даному випадку не передбачена, законодавець зазначає лише про загальні засади кримінального провадження. Відповідне положення направлене на надання в окремих випадках суб'єктам кримінального провадження широкого розсуду, який обмежується не положеннями норм кримінального процесуального законодавства, а загальними засадами кримінального провадження.

Отже, можна зазначити, що умовно можна виділити наступні складові принципу законності: додержання встановленої процедури здійснення

кримінальної процесуальної діяльності; діяльність суб'єкта кримінального провадження в рамках встановленої кримінальної процесуальної компетенції; чітка ієрархія нормативно-правових актів; у випадку не урегулювання чи неоднозначного регулювання положень КПК - можливість діяти в рамках загальних засад кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.11.2022).